

Proloog

De eenvoudigste manier om te begrijpen hoe Bernard Madoff duizenden beleggers zo ver heeft gekregen om miljarden dollars in zijn beleggingsfraude te stoppen is door het te zien als een sekte. De club van Madoff voldeed aan alle criteria voor een sekte. Hij was opgericht en werd gerund door een soort godheid, wiens beslissingen nooit in twijfel getrokken konden worden. De aanhangers dachten deel uit te maken van een uitverkoren groep, met toegang tot een geheim credo dat voor de rest van de wereld ontoegankelijk was. Opstandige leden werden geïntimideerd en er was zelfs een eigen inwijdingsritueel. De godheid was Bernard Madoff, die zijn onderdanen en aanhangers charmeerde, intimideerde en terroriseerde. De geheime kennis was zijn mysterieuze beleggingsstrategie, verhuld in pseudowetenschappelijke termen, die nooit helemaal duidelijk werd maar waarvan leden dachten dat die hun eeuwige rijkdom zou verschaffen. De intimidatie bestond uit Madoffs eis om vertrouwelijkheid en onvoorwaardelijke loyaliteit. Voor wie te veel vragen stelde, dreigde royerering en het sluiten van de beleggingsrekening, het verbannen van de uitverkorene naar de financiële wildernis. Voor de inwijdingsplechtigheid was het nodig om aspirant-beleggers herhaaldelijk te weigeren en hun te vertellen dat het beleggingsfonds gesloten was. Uiteindelijk maakte Madoff dan ‘met tegenzin’ plaats voor hen en gaven de dankbare ingewijden grif hun spaargeld af.

De sekte van Madoff was verbazingwekkend succesvol. Bernard Madoff was een financieel crimineel genie dat de grootste en langst durende fraude van de hedendaagse geschiedenis heeft gepleegd. Zijn zorgvuldig beraamde zwendel heeft, volgens de onderzoekers, tientallen jaren geduurd en heeft zich van Wall Street door heel Amerika, naar Europa en verder naar het oosten uitgebreid. Elke maand ontvingen duizenden persoonlijke cliënten, van wie velen zelf ervaren beleggers waren, een gedetailleerd overzicht van aandelentransacties die nooit hadden plaatsgevonden en een afschrift van een beleggingsrekening die niet bestond. Ze trokken geen van beide in twijfel. Onder zijn institutionele beleggers bevonden zich talrijke vooraanstaande banken en financieringsmaatschappijen. Madoff bedroog niet alleen de Amerikaanse beurstoezichthouder de Securities and Exchange Commission (SEC), hij zat ook vaak in commissies van de financiële branche. Hij hielp in 1971 bij de oprichting van de NASDAQ (National Association of Securities Dealers Automated Quotations), die na de New York Stock Exchange de tweede effectenbeurs in Amerika is, en bekleedde de functie van voorzitter. Hij leidde tevens een van de grootste en succesvolste effectenbedrijven in de VS, een andere onderneming dan die van zijn beleggingsfraude.

Madoff stond in hoog aanzien bij zijn collega's, werd aanbeden door zijn cliënten en werd waanzinnig rijk. Hij en zijn vrouw Ruth bezaten een maisonnette in de Upper East Side van Manhattan ter waarde van 7 miljoen dollar met maandelijkse servicekosten van 6500 dollar; een vakantiehuis in Palm Beach in Florida van 11 miljoen dollar, nog een in Montauk op Long Island in New York ter waarde van bijna 7 miljoen dollar en een appartement in Cap d'Antibes in Zuid-Frankrijk ter waarde van 1 miljoen dollar. Hij had een belang van 50 procent in een vliegtuig van 12 miljoen dollar. Hij bezat vier boten, waaronder een Leopard-jacht van 27 meter genaamd *Bull* ter waarde van 7 miljoen dollar met een ligplaats in Frankrijk; een vissersboot in Palm Beach, ook genaamd

Bull, ter waarde van 2,2 miljoen dollar; en *Sitting Bull* in Montauk ter waarde van 320.000 dollar. De waarde van Madoffs inboedel in zijn vier huizen werd geschat op 8 miljoen dollar, waaronder zijn Steinway-piano van 39.000 dollar en zilverwerk ter waarde van ongeveer 65.000 dollar in zijn appartement in New York. Madoffs vermogen bestond uit 17 miljoen dollar aan contanten en 45 miljoen dollar aan effecten. Veel hiervan was bekostigd met zijn frauduleuze praktijken en bijna alles, op de 2,5 miljoen die aan zijn vrouw Ruth werd toegekend na, werd in juni 2009 door de Amerikaanse overheid in beslag genomen.¹

Madoff kon voortreffelijk mensen manipuleren en liet vooral zijn Joodse landgenoten in de val lopen via wat de SEC een *affinity fraud* (verwantschapsfraude) noemt. Dit soort fraude richt zich op de leden van bepaalde religieuze of etnische groeperingen en maakt misbruik van het vertrouwen en de acceptatie die er tussen leden onderling is om medeleden te bedriegen. De SEC schreef dat het brein van een *affinity fraud* 'vaak vooraanstaande leiders uit de eigen religieuze omgeving of gemeenschapskring rekruteert om de zwendel aan de man te brengen, door hen ervan te overtuigen dat de bewuste frauduleuze investering legitiem en lonend is. Vaak worden die leiders zonder het zelf te weten slachtoffer van de oplichter. Dit soort zwendel maakt misbruik van het vertrouwen en de vriendschap die bestaan binnen een groep mensen die iets gemeenschappelijk heeft.'² Dat is precies hoe Madoff te werk ging. Hij zette een geavanceerd netwerk van contacten op binnen Joodse instanties zoals liefdadigheidsinstellingen, scholen, universiteiten, synagogen en *country clubs* en stal hun geld. Hij bedroog zelfs Elie Wiesel, Nobelprijswinnaar en overlevende van de Holocaust. Sommige beleggers hadden wellicht het vermoeden dat Madoff tot aan de grenzen van de legaliteit ging, omdat geen enkel ander financieel bedrijf zo constant en onafhankelijk van de beurskoersen rendement kon bieden, maar zolang het geld binnen bleef komen, of leek te komen, stelde slechts een enkeling meer vragen. Mensen met twijfels werden

verleid door wat een investeringsbankier van Wall Street 'het zachte parfum van het illegale' noemde.

Madoffs hebzucht leek geen grenzen te kennen. Zijn zoon Andy dreigde op een zomerdag te verdrinken toen hij voor de kust van Long Island zwom. Hij werd gered door een jongeman, die een vader had die loodgieter was. Madoff beloonde het gezin door de loodgieter te vragen zijn 100.000 dollar aan spaargeld te investeren. Dat geld verdween. Madoff leek zelfs te genieten van het menselijke contact met zijn slachtoffers. In het voorjaar van 2009 zat Simon Levy³, een Joodse man van in de zeventig, in elkaar gezakt in een stoel, gekleed in een verformfaaid trainingspak, terwijl de verhuizers zijn bezittingen inpakten in zijn ruime flat aan een van de duurste straten in Manhattans Upper East Side. Hij kon nauwelijks meer dan een paar woorden achter elkaar uitbrengen. Levy kende Madoff al veertig jaar. Hij en zijn vrouw gingen een keer of drie, vier per jaar met Madoff en zijn vrouw uit eten. Levy had zijn hele bezit belegd bij de man die hij als vriend beschouwde. Veel mensen in New York noemen Madoff nu een 'geldterrorist'. Zijn daden worden vaak vergeleken met de aanslagen van 11 september, niet vanwege het aantal slachtoffers, maar vanwege de klap die hij de collectieve geest van New York toegebracht had. Dit is wellicht overdreven, maar de schade die Madoff heeft berokkend is onmetelijk en zal nog generaties lang gevoeld worden. Twee van zijn slachtoffers hebben zelfmoord gepleegd. Spaargeld en erfenissen zijn verdwenen. Liefdadigheidsinstellingen en stichtingen zijn ten onder gegaan. Bedrijven zijn failliet gegaan. Huizen zijn verkocht, dierbare bezittingen geveild. Mensen op leeftijd, die hoopten op een prettige oude dag, leven nu in wanhoop, angst of onzekerheid.

Madoffs beleggingsfonds was een uitgekende Ponzifraude. Een Ponzifraude is een soort piramidespel gebaseerd op het principe van 'berooft Peter om Paul te betalen'. Het fonds genereert zelf geen inkomsten maar steunt op een constante instroom van nieuwe beleggers en met hun geld wordt het rendement dat aan eer-

dere investeerders is beloofd betaald. Pas als de verplichtingen van de fraude uitstijgen boven de inkomsten, stort de boel in. Charles Ponzi, een Italiaan die geëmigreerd was naar de Verenigde Staten, woonde in 1920 in Boston en beloofde zijn beleggers een rendement van veertig procent in negentig dagen, tegenover de twee procent rente per jaar die een spaarrekening bij de bank toen opleverde. Hij wilde profiteren van de wisselkoersen door internationale antwoordcoupons in landen met een zwakke munt, zoals Italië, te kopen en in de Verenigde Staten met winst in te wisselen. De Ponzigekte raasde door New England en duizenden mensen probeerden zo snel mogelijk geld te investeren. In drie uur tijd had hij 1 miljoen dollar vergaard.⁴ Toen de zwendel instortte, bleek uit het politieonderzoek dat Ponzi totaal slechts 30 dollar aan antwoordcoupons had ingekocht.

Madoff had het geniale idee om de gebruikelijke psychologische aantrekkingskracht van Ponzi om te draaien. Hij bood geen spectaculair rendement op korte termijn, maar juist een bescheiden opbrengst op lange termijn, die echter nog wel bovengemiddeld was en meestal tien tot twaalf procent winst per jaar opleverde. Een select groepje cliënten ontving naar verluidt een hoger percentage. Hedgefondsen en aandelen van hightechbedrijven stegen en daalden in waarde, maar het fonds van Madoff bleef gestaag groeien en als de beleggers een deel van hun geld terug wilden, hoefden ze daarvoor slechts een formuliertje in te vullen. Het geld kregen ze dan, zonder uitzondering, enkele dagen later binnen. Madoff deed niet aan cliëntenwerving. Hij wees potentiële klanten zelfs af, volgens de rechtszaak die de SEC in juni 2009 aanspande tegen Cohmad Securities Corporation, een van de voornaamste feederfondsen van Madoff, waarvan hij samen met zijn goede vriend Maurice 'Sonny' Cohn eigenaar was. 'Madoff maakte zich schaars, wilde met de meeste particuliere beleggers geen persoonlijke afspraak maken en weigerde willekeurig geïnteresseerde beleggers om ogenschijnlijk grillige of snobistische redenen. Door een gevoel van prestige en exclusiviteit te scheppen

voelden veel slachtoffers van BLMIS [Bernard L. Madoff Investment Securities LLC] zich bevoorrecht dat ze bij Madoff en BLMIS mochten beleggen en deden veel gegadigden hun best om erbij te mogen.⁵

Zelfs tijdens de hausse op de effectenbeurs in de jaren negentig vroegen veel mensen op Wall Street zich af hoe Madoff het voor elkaar kreeg. Het was ongekend voor een beleggingsfonds om vele jaren achtereen elk jaar weer een bovengemiddeld rendement te behalen. De SEC kreeg herhaaldelijk, duidelijk en tot in detail waarschuwingen over Madoff maar was niet in staat diens fraude af te kappen. Madoffs Ponzifraude stortte in de ochtend van 11 december 2008 in toen hij gearresteerd werd door de Federal Bureau of Investigation (FBI). De kredietcrisis had al twee van Wall Streets grootste investeringsbanken, Bear Sterns en Lehman Brothers, ten val gebracht en bracht daarmee de solvabiliteit van de Verenigde Staten in gevaar. De Amerikaanse financiële toezichthouders en wereldleiders probeerden angstvallig een wereldwijde economische crisis te voorkomen. Madoffs institutionele beleggers probeerden miljarden dollars terug te krijgen, maar dat geld was er niet meer.

De fraude van Madoff roept talloze, soms zeer verontrustende, vragen op. Waarom bleef Madoff zoveel jaar een criminele organisatie leiden als hij al multimiljonair en een steunpilaar van de financiële wereld van New York was? Hoe is hij er zo lang mee weggekomen? Hoe kan een bekende Jood dit zijn eigen volk, liefdadigheidsinstellingen en overlevenden van de Holocaust aandoen? Deed hij het alleen, en zo niet, wie hielp hem dan? Wat deden de autoriteiten eraan? Naar alle waarschijnlijkheid was de Ponzifraude van Madoff nog steeds niet opgeheven als er geen kredietcrisis was geweest en de institutionele beleggers hun geld niet hadden teruggevorderd. Dan hadden beleggers als Simon Levy nu nog niet geweten dat de staatjes van Madoff vals waren en dat hun spaargelden allang als sneeuw voor de zon verdwenen waren.

In dit boek zal ik vertellen over de geschiedenis van de familie Madoff, van Oost-Europa tot Manhattan, dieper ingaan op Madoffsrijzende ster en uitleg geven over zijn werkwijze, zowel op het legale als het illegale vlak. Ik zal een beeld schetsen van de wereld waarin hij werkzaam was: van de salons van Manhattan tot de *country clubs* en golfbanen van Long Island en Palm Beach, de machtsstructuur, gemeenschapspsychologie en stamregels van Madoffs grootste beleggers zullen worden afgepeld en onderzocht. Ik zal ingaan op het netwerk aan relaties waar honderden miljoenen dollars in omgingen en laten zien hoe Madoff zijn contacten uitgebuit heeft. En ik zal ook de meest onbegrijpelijke vraag van allemaal beantwoorden: waarom waren er zoveel mensen als Simon Levy, die hem niet slechts een klein deel van hun spaargeld maar bijna hun *hele* vermogen gaven?

Voor bedriegers is geloofwaardigheid cruciaal. Madoff kwam absoluut geloofwaardig over. Hij was een van de *Masters of the Universe*, de financiële titanen die vereeuwigd zijn in Tom Wolfes tijdgeestroman over het New York van de jaren tachtig: *Het vreugdevuur der ijdelheden*. Het hoofdkantoor van zijn bedrijf, Bernard L. Madoff Investment Securities LLC (BLMIS), bezette drie etages van het Lipstick Building, een iconisch gebouw midden in Manhattan op Third Avenue 885 in New York. Madoff was al tientallen jaren een bekend figuur op Wall Street en in de kantoren van de SEC in Washington. Met zijn golvende, aristocratische, zilvergrijze haar, maatpakken en vaderlijk voorkomen zag hij eruit als een dierbare oudere oom en bij zijn beleggers stond hij dan ook bekend als ‘Uncle Bernie’. Ze gaven hem de bijnaam *Jewish T-bill*, vernoemd naar de Amerikaanse schatkistpromesse, de veiligste belegging die er is. ‘Hij was zeer sympathiek, zat vol met zelfkritiek en was niet hooghartig,’ vertelt Ed Nicoll, een New Yorkse financier die Madoff al ruim twintig jaar kent. ‘Hij was bescheiden maar had vreemd genoeg tegelijk iets vorstelijks.’ Voor velen was dat een verleidelijke combinatie. Toen ik Simon Levy vroeg waarom hij zich niet aan de belang-

rijkste beleggingsregel, spreiding, had gehouden en het merendeel van zijn vermogen bij Madoff had ondergebracht, zei Levy: 'Omdat ik hem al veertig jaar kende... Er zijn veel mensen die illegaal handelen, maar van hem hadden we dat totaal niet verwacht.'

In tegenstelling tot veel van zijn collega's van Wall Street meed Madoff de publiciteit en de illustere feesten van de beau monde van Manhattan. Hij schonk aan goede doelen, een vereiste voor een ieder die in de Joodse gemeenschap van Amerika netwerkte, maar deed dat wel discreet. Bernard en Ruth Madoff aten meestal bij Primola, een duur maar onopvallend Italiaans restaurant vlak bij hun huis. Voor Madoffs arrestatie werd zijn naam zelden genoemd in de media, op sporadische vermeldingen in de financiële bladen na. Bernard Madoff was zich zeer bewust van onderzoekende journalisten die zijn manier van zakendoen aan de kaak stelden. Een zeldzame karakterschets in het tijdschrift *Barron's* in 2001 droeg de kop: 'Vraag niets, zeg niets'. De schrijver vroeg hoe het kwam dat Madoffs fonds zo'n hoog rendement genereerde en wat zijn beleggingsstrategie was. Madoff deed er het zwijgen toe.⁶

Madoff gaf zich iets meer bloot tijdens een forumdiscussie in het Philoctetes Center in oktober 2007, toen hij in een forum zat dat debatteerde over 'de toekomst van de effectenbeurs'. Het Philoctetes Center for the Multidisciplinary Study of the Imagination, de volledige naam, is een centrum voor kunst en cultuur in Mannhattans Upper East Side, een chique wijk waar behoorlijk veel Joden wonen. Philoctetes sponsort gratis evenementen zoals filmhuisfilms, tentoonstellingen en intellectuele discussies. Hun doel is, zoals op de website staat: 'het stimuleren van een geïntegreerde, interdisciplinaire benadering om creativiteit en het scheppingsproces te bevatten.' Edward Nersessian en Francis Levy zijn de twee directeuren van het centrum. Nersessian is klinisch professor in de psychiatrie en psychoanalyse en heeft het volgende essay geschreven: 'Cat as a fetish: Reflections on fema-

le sexuality' (De kat als fetisj; beschouwingen over vrouwelijke seksualiteit). Levy is schrijver en naar eigen zeggen een 'dwangmatig fitnessverslaafde', die zeven dagen per week enkele uren per dag traint en een derde zwarte band in karate heeft.

Hij lijkt onwaarschijnlijk gezelschap voor Madoff maar Madoff kon geen nee zeggen tegen Levy. Madoff was goed bevriend geweest met Francis Levy's vader, Norman F. Levy, die in 2005 op drieënnegentigjarige leeftijd is overleden. Levy was een van de enkele oudere Joodse zakenlui die Madoff voor zich had weten te winnen. Levy was zeer rijk geweest en had fortuin gemaakt met onroerend goed, met name de wolkenkrabbers in het centrum van Manhattan, het drukste zakengebied van de Verenigde Staten. Levy hield kantoor op de etage onder die van Madoff in het Lipstick Building. Net als veel succesvolle Amerikaans-Joodse zakenlui was Levy senior een goedgeefse en toegewijde filantroop. De Betty and Norman F. Levy Foundation gaf in 2007 244,4 miljoen dollar aan activa op.⁷ Hun fondsen waren belegd bij Bernie Madoff, die door Norman F. Levy omschreven werd als 'een man van eer'. Levy en Madoff steunden veel dezelfde doelen, zoals Yeshiva University, een Joodse universiteit in Manhattan, het Lincoln Center Theater, en Gift of Life, een liefdadigheidsinstelling uit Zuid-Florida, die leukemieslachtoffers koppelde aan mogelijke beenmergdonoren.

De forumvoorzitter was Justin Fox, van het tijdschrift *Time*, en de andere forumleden waren professor Ailsa Roell van Columbia University, een expert op het gebied van internationale financiële regelgeving, Muriel Siebert, de allereerste vrouw die lid werd van de effectenbeurs van New York en Josh Stampfli, hoofd van de geautomatiseerde markt-makersgroep bij BLMIS, die de opdrachten voor de beursafdeling behandelde. De discussie, die door het centrum gefilmd is en bekeken kan worden op internet⁸, was ongedwongen maar informatief. Het forum, dat bestond uit deskundigen op hun vakgebied, wijdde uit over de geschiedenis van Wall Street, de veranderingen in het handelen,

de ingewikkeldheid van handelsstrategieën, het effect van de computer en de automatisering, en de voorschriften die de markt beheersen. Madoff droeg zijn gebruikelijke grijze pak en lichtblauwe overhemd en je kon alleen aan hem zien dat het weekend was doordat hij geen stropdas droeg. In het begin leek hij zich te vervelen en hing hij achterover in zijn stoel, maar toen het zijn beurt was om te spreken leefde hij helemaal op. Hij klonk verstandig en was goed op de hoogte van alles, en werd bijgestaan door zijn jongere collega Stampfli.

Achteraf bezien lijken veel van zijn uitspraken van die zaterdagmiddag van eng veel voorkennis te getuigen. Madoffs bedrijf was, volgens Fox ‘een van die zeer belangrijke onderdelen van ons financiële stelsel die niet in het nieuws kwamen.’ Madoff zelf was de mening toegedaan dat ‘het grote geld op Wall Street tegenwoordig vooral wordt verdiend met het nemen van risico’s.’ Hij klaagde over de lastige voorschriften van de SEC. ‘De kosten van de regelgeving zijn gigantisch toegenomen (...) Als ik naar Washington ga en de SEC spreek en klaag dat er te veel voorschriften zijn in de branche of dat de lasten te hoog zijn, beginnen ze allemaal met hun ogen te rollen, net zoals onze kinderen doen als we over die goede oude tijd beginnen.’ Hij grapt over de voordelen van automatisering op de beurs: ‘Dus we besloten dat we het beste de mens uit het proces konden elimineren (...) en de beslissing aan de computer konden overlaten. Je zou de computer ook de regels kunnen laten overtreden, maar zover zijn we nog niet.’ Het publiek lachte enthousiast.

Maar hoezeer de markt ook overgenomen is door computers, de mens blijft altijd een rol spelen. Stampfli wist dat heel goed te verwoorden. Hij sprak over de invloed die emoties – vooral hebzucht en angst – hadden op de manier waarop mensen kopen en verkopen, en het belang van de kuddegeest in het vormen van de markt. ‘Hebzucht is een langzamer, geleidelijker proces, waarbij alles dezelfde kant op lijkt te wijzen. Op een gegeven moment is de limiet van de waardebeoordeling bereikt; iedereen die kan kopen

heeft gekocht; alle marges die eruit gehaald konden worden zijn eruit gehaald. Er zijn geen nieuwe mensen meer om de trend te volgen. En dan,' legde hij uit, 'moet iedereen in de kudde ineens omkeren en wegrennen, en de deur is gewoon niet breed genoeg om iedereen door te laten.'